

EN REKTOR I TIDEN - ANDERS FEILBERG JØRGENSEN, TØNDER STATSSKOLE 1954-62

Kun en gang har jeg oplevet ham rigtig godt gal i skralden. Så, lad os få den overstået med det samme. Der kan have været andre gange, men jeg husker kun den ene. Min klasse, det har formodentlig været i 3. g., sproglige og matematikere sammen - havde som vanligt fået lov til at låne sanglokalet til en intim klassefest. Helt oppe under loftet på Tønder Statsskole, og tidspunktet har været efteråret 1956. I løbet af aftenen og i takt med, at temperaturen og stemningen i sanglokalet steg, var der nogle lyse hoveder, der mente, at klaverets klangbund måske kunne forbedres med lidt øl. Og dermed bedre passe til musikken. De havde erfaret, at sådan var øllets virkning på dem selv, og i øvrigt kunne det også læses i litteraturen. Som tænkt, så gjort. Og lyden bedredes kendeligt – syntes vi alle i den stemning, vi nu var i.

Næste dag ankom rektor til vores klasse med en fart og en forkrampet mine i ansigtet, der under normale omstændigheder ikke var en kongelig udnævnt embedsmand værdig. Men situationen var heller ikke normal. Den var gruelig gal. Og det samme var rektor. Sanglokalets daglige og ubestridte hersker, skolens sanglærer, havde været på rektorkontoret og beklaget sig over, at klaveret ikke længere var dueligt til at akkompagnere den danske sangskat. Sikke en skideballe vi fik, og så længe. Vi vidste slet ikke, at rektor kendte alle de ord. De harmonerede slet ikke med den pæne og humanistisk skolede mand, som vi normalt kendte fra dansktimerne.

Rektoren var Anders Feilberg Jørgensen (1907-84, herefter kaldet Feilberg), og sanglæreren var den normalt meget – for ikke at sige alt for elskværdige Poul Nielsen. Stedet var Tønder Statsskole, min skole og mit lære- og dannelsessted gennem tre gymnasieår 1954-57. I øvrigt de bedste skoleår, jeg har haft. Øjenåbnende, udviklende og perspektiverende.

De følgende sider skal karakterisere Feilberg som skolemand og skoleleder, som lærer og som den udadvendte og oplagte medlever og debattør i det grænseland og den hjemstavn, han vendte tilbage til i 1954. Født i 1907 og opvokset i Skærbæk i et frimenigheds-præstehjem, havde Feilberg fået såvel frisind som udsyn og dertil grænselandets brogede problematik ind med modermælken. Faderen, Jens Larsen Jørgensen, var født 1862 i Haderslev som søn af en lærer. Moderen stammede fra Rurup ved Toftlund, hvor hun blev født på en gård i 1870. I frimenighedsbevægelsen i Danmark fik de evangelisk-lutherske frimenigheder i Nordslesvig en ganske særlig karakter og betydning. I

Skærbæk var frimenigheden blevet stiftet i 1895 – som et dansk modspil til den stærkt tysksindede og yderst entreprenante Christian Johannes Jacobsen, der havde været præst i Skærbæk siden 1884. I 1909 kunne frimenigheden i Skærbæk indvi sin egen kirke, Emmanuelskirken, finansieret ved privat indsamlede midler.

Som 12-13-årig knægt havde Anders været vidne til de afstemninger, der i 1920 førte Nordslesvig tilbage til Danmark. Han havde oven i købet oplevet diskussionerne fra orkesterplads. Den i sin menighed meget afholdte præstefar havde været personlig ven med de danske sønderjyders stovte og ubestridte leder i årtierne op til Genforeningen, H. P. Hanssen. Deres veje var et øjeblik skiltes på spørgsmålet om Flensborgs fremtidige tilhørsforhold. Her havde pastor Jørgensen ønsket byen anbragt i 1. afstemningszone, men bestræbelserne havde vist sig forgæves. Drengen Anders havde påbegyndt sin skolegang i tysk skole og havde her oplevet den håndfaste tysk-prøjsiske disciplin. Hans bekendtskab med denne spanskrørs- og Kaiser und Vaterland-pædagogik gjorde for altid Feilberg fjendtlig overfor gold disciplin og énvejs-kommunikation. Samt overfor disciplinens håndhævelse ved brug af korporlig afstraffelse. Efter Genforeningen var Feilberg kommet på dansk realskole og senere på statsskolen i Tønder, hvorfra han blev student i 1925. Efter et kært og udbytterigt ophold på Askov Højskole påbegyndte han historie- og danskstudier ved Københavns Universitet. Afsluttet i 1933 – samme år, som en vis Adolf Hitler kom til magten i Tyskland. For altid at sætte sit hæslige aftryk på ikke blot dette lands, men på hele Europas historie. Og som livsvarigt kom til at præge den unge kandidat Feilbergs menneske- og samfundssyn.

Jeg er overbevist om, at Feilberg kom til Tønder med et oprigtigt ønske om at tage del i og give sit bidrag til grænselandsdebatten. Samt med et lige så oprigtigt håb om, at den i fremtiden kunne blive anderledes - blive mindre stridbar og mere præget af dialog. Mere bro end front. Og måske ultimativt føre til en forsoning med et nyt, demokratisk og genopbygget Tyskland. For ham var landet ikke udelukkende et resultat af en kansler Bismarcks bureaukratiske militarisme og bistre kadaverdisciplin, en kejser Wilhelms frådende imperialisme eller en Hitlers vanvittige nationalisme, præget af raceteorier og voldsromantik. Tyskland var historisk set langt mere end det. Det var uheldige fænomener, som de seneste 75 års europæiske historie havde ført landet ud i. For historikeren Feilberg var Tyskland først og sidst en civilisation, som dansk kultur var runden og blevet en funktion af. Dansk litteratur, musik og kunst havde været provinsiel og fattig, hvis ikke vi gennem århundreder flittigt havde drukket af de tyske kilder. Tysk kultur var blevet en integreret del af dansk identitet – hvad enten vi ville indrømme det eller ej. Nazitiden var for Feilberg et frygteligt vildskud og først og sidst udtryk for en af den europæiske nationalismes allerværste sider.

Ofte har jeg i gymnasieårene i den forbindelse hørt Feilberg henvise til Friedrich Meinecke (1862-1954) – et af de helt store koryfæer i tysk historieskrivning. Meineckes centrale problemstilling var den kløft, der i løbet af 1800-tallet opstod mellem tysk og vesteuropæisk tænkning. Mellem tysk historisme og idealisme og vesteuropæisk positivisme og rationalisme. Feilberg henviste især til Meineckes sidste bog ”Den tyske katastrofe”. Den var udkommet på dansk i 1949, og jeg købte på Feilbergs foranledning den lille bog og har den stadig stående på reolen. Meinecke ser det nationalistiske spøgelse og dets kulmination under Hitler som fællesnævner for nazismens årsager. Han fælder en hård dom over det tyske borgerskab og den preussisk-tyske militarisme, der havde næret og legitimeret den a-moralske adfærd og voldsdyrkelse, der havde ført Tyskland ud i to verdenskriges katastrofer.

Men Meinicke havde også peget på et andet Tyskland, digternes og filosofernes land. Og det var det land, som Feilberg gerne så gravet frem af murbrokkerne og præsenteret for os elever. I 1954,

da han blev rektor, var der gået mindre end ti år siden Tysklands totale civilisationssammenbrud. I 1945 havde der hos sejrherrene eller i de befriede lande hverken været lyst, evne eller overskud til nuancering. Eller til at skelne mellem den århundredgamle tyske kultur og et perverteret naziregimente. Alt tysk blev identificeret med sidstnævntes tolv år.

Det var dette billede, som Feilberg gerne ville have os elever og gerne også alle andre i det sønderjyske nærrområde til at nuancere. Det var derfor han havde søgt rektor-embedet på sin gamle skole. Siden Genforeningen i 1920 havde Tønder Statsskole stået som et fyrtårn og garant for danskheden i det vestslesvigske grænseland, og denne rolle var ikke blevet mindre i årene under og efter besættelsen. Rollen som danskhedens vagthund havde den tidligere rektor Jakob Randrup (rektor 1930-54) spillet med bravur. Og med en selvfølgelig respekt for de elever, der kom fra tysksindede hjem. Han var derfor med rette afholdt og respekteret af såvel elever som lærere og forældre. Men han var også en mand af den gamle skole – disciplinært og pædagogisk. Det var derfor en stor og hen ad vejen måske også umulig opgave, Feilberg arvede, da han rev teltpælene op og flyttede fra Frederiksborg Statsskole til Tønder. Han ville gerne fortsætte Randrups konsekvent danske linje med respekt for det tyske – ikke mindst i forhold til elever fra tysksindede hjem. Men han ønskede også et opgør med Randrups patriarkalsk-disciplinære stil. Men først og sidst kom Feilberg til Tønder med et oprigtigt håb om, at han kunne afløses af fred og forsoning med et Tyskland, der nu alvorligt og med de vestlige sejrherres hjælp prøvede at bygge et demokratisk Tyskland op på ruinerne af nationalismen.

Forbundsrepublikkens første præsident fra 1949 til 1959, Theodor Heuss (1884-1963), var i Feilbergs øjne garant for seriøsiteten i de tyske demokratiske bestræbelser. Han tillagde i det lange løb disse bestræbelser langt større vægt end de allieredes sejrberusede og kortsigtede tanker om tvangs-demokratisering og afnazificering. Vi burde derfor på enhver måde støtte de ideer, som Heuss stod for. København-Bonn-erklæringerne fra 1955 skabte en ramme for udviklingen af et fredeligt samliv i grænselandet. Og Feilberg var ikke længe om at gribe chancen og afprøve deres gyldighed. Med ministeriets fulde støtte fik han etableret en elev- og lærerudveksling med en gymnasieskole i Hamborg. Den blev gennemført og gentaget de følgende år. Den vakte ikke udelt begejstring hos hverken lokalbefolkningen eller i pressen. Men set i bakspejlet var udvekslingen uhyre fremsynet.

På skolen foretog rektor sig ting, der ikke faldt i god jord. Eleverne i 1. g., det vil sige os, der på en måde var tiltrådt samtidig med rektor, så måbende til, mens vi måtte lægge øre til en evig jammer over, hvordan alt havde været bedre i gode gamle Randrups tid. Og om, at den nye bare ville lave alting om. Det er formodentlig enhver nytilltrådt rektors skæbne - at måtte høre på sådanne indvendinger og bebrejdelser. Feilberg ville for eksempel ikke bede morgenbøn under elevernes morgensamling i festsalen. Ærlig snak, men absolut ikke velkommen. Men bønnen blev afskaffet – til nogle kollegers store fortrydelse.

Vogteren over skolens traditioner var Knud Fanø. Lærer i dansk, historie og oldtidskundskab og dertil indre inspektør med ansvar for, at alting inden døre forløb ifølge skolens reglement. Feilberg og Fanø var hinandens modsætninger på så godt som alle områder. Den første høj og ranglet, den anden middelhøj, rund og kraftig. Den første beskeden i sit outfit, den anden højttalende, til tider grænsende til det brovtende. Fanø var tilhænger af traditioner, uanset hvad – Feilberg ønskede kun at bevare dem, der havde mening i nutiden. Desuden var Fanø glødende national – af den type, som efter Feilbergs mening ikke pegede fremad. Feilberg ønskede at nedtone det nationale. Fanø var i politisk henseende aktiv konservativ, Feilberg nærmest passiv radikal eller socialdemokrat. Og

ingen af dem så nogen interesse i at skjule det. Konkret og kontant stødte de sammen omkring revselsesretten. Formelt var den ikke afskaffet i skolen, da Feilberg tiltrådte i Tønder. Det var den imidlertid blevet i de københavnske kommuneskoler i 1951. På nationalt plan ophævedes ”spanskrørscirkulæet” og dermed retten til at anvende korporlig straf først i 1967. Måske var det med en skelen til de københavnske forhold, at Feilberg ved sin tiltræden overfor lærerne erklærede, at han ikke ville tolerere nogen form for korporlig afstraffelse på skolen. Fanø var lodret imod og havde naturligtvis formelt retten på sin side – i praksis undså han sig da heller ikke for at bryde det rektorale, men ret beset uofficielle forbud.

Fanø var skolens nidkære ceremonimester, der vogtede ritualerne og traditionerne. Han var ikke født sønderjyde, og hans forældre havde ingen tilknytning til grænselandet. Måske netop derfor blev han mere sønderjyde end de indfødte. Et forhold, der ikke er usædvanligt. Knud Fanø var født 1919 i København, men var som følge af faderens erhverv som toldforvalter i skolealderen kommet til Tønder. Hvor han blev student i 1936 – under rektor Randrup. Fanø ”sad” solidt på alle de institutioner, der holdt gamle elever samlet omkring skolen. Og lagde her et stort og fortjenstfuldt arbejde. Som f.eks. det traditionelle julebal, hvor gamle elever mødtes, og hvor Fanø fandt stof til elevforeningens halvårlige sladderspalter i bladet Guldhornet.

Fanø og hans meget sympatiske og ovenud sang- og teaterglade kone Else var også de uofficielle regenter i Tønderkahytten ved Lillebælt, hvor gamle elever kunne mødes over flere dage eller blot for en enkelt dags besøg. Fanø var siden 1954 konservativt byrådsmedlem – en magtfuld post i et parti, der overbevisende og sikkert besatte borgmesterstolen - i en by, der uden megen industri nærmest af natur var konservativ. Else Fanø havde i sin ungdom studeret matematik, dog uden at færdiggøre studierne. Men også den gang fattedes riget matematiklærere, så Feilberg ansatte hende som sådan. Det var med til at opløde forholdet mellem Fanø og Feilberg uden, at det naturligvis fjernede de grundlæggende modsætninger. En af traditionerne på skolen, som jeg ved, Feilberg gerne havde set afskaffet var den daglige morgensang for alle elever, afholdt i festsalen, hvor traditionerne formelig piblede frem fra panelerne. Jeg var ikke vild med Fanøs undervisning. Havde ham kun i vidunderfaget oldtidskundskab, der desværre kun var tildelt én sølle ugentlig time. Men sjældent har jeg oplevet en lærer, som i den grad kunne spille alle de oplagte muligheder, som dette både antikke og alligevel så moderne fag indbød til. Mulighederne druknede i mytologisk udenadslære og genfortælling/referat af Homer og de græske tragedie-forfattere og historikere. Knud Fanø forlod 1962 Tønder for at blive en i øvrigt respekteret og afholdt rektor for Duborgskolen.

Feilberg tilhørte en rektor-type, der i årtier havde været almindelig i den danske gymnasieskole. I hvert fald så længe den var i statsligt regi. Det var en rektor-type, der oftest var humanister med historie, de klassiske sprog eller dansk som fag. Dertil var de udnævnt – ikke primært ud fra deres administrative færdigheder, men mere ud fra en forventning om, at de ved siden af at være faglig og pædagogisk leder af skolen også skulle kunne imødekomme lokalsamfundets forventninger ved at blive en aktiv medspiller i en mindre provinsbys kulturliv. Feilberg var prototypen på en sådan rektor. Han havde ordet i sin magt. Han havde det faglige overskud og udsyn, der gav en tale udblik, krop og sjæl. Tilhørerne skulle have noget med hjem og til eftertanke. Hans ord afspejlede en solid ballast af historisk og litterær viden, der gjorde, at de i den givne sammenhæng altid havde et perspektiv – både til historien og til fremtiden.

Feilberg er med rette blevet kaldt præ-demokratisk i sit forhold til såvel kolleger som elever. I forhold til tidens konserverende mainstream gik han langt i sit forsøg på at gøre gymnasieskolen

mere lærer- og elevvenlig. Han havde jo fra sin egen skoletid billedet af den preussiske skole med i sin åndelige bagage.

Feilbergs administrative færdigheder var til gengæld ikke imponerende – han havde formodentlig heller ikke ret store ambitioner i den retning. Ikke desto mindre voksede skolen betydeligt i hans rektortid. Pedelbolig, pige-gymnastiksal, toiletter, fagklasser og kantine voksede skolen med. Senere, da jeg i midten af 1960'erne blev kollega med ham på Århus Statsgymnasium, har jeg ofte hørt ham udtale sig ret så kontant i forhold til bureaukratiske sammenhænge. For eksempel, når han for syttende gang havde været på kant med højere administrative magter og derfor modtaget en ministeriel ”næse”: - Den hænger vi op ved siden af de andre, var som regel hans muntre reaktion. I hans øjne skulle rektor primært gennem sin personlighed tegne skolens profil – indadtil som udadtil. Og så måtte han gerne blande sig i byens kulturelle liv. Feilberg var således formand for den lokale folkeuniversitetsforening gennem hele sin rektortid i Tønder. Ligeledes for foreningen Norden i Tønder 1955-62 og dertil bestyrelsesmedlem i Tønder bibliotek 1956-62

På en måde havde jeg to historielærere i gymnasiet. Jeg havde ham, der på skemaet havde faget – og så havde jeg Feilberg. Ikke for at forklejne min historielærer, Otto Høyer – han havde sine kvaliteter, som jeg har fortalt om i mine barndoms- og ungdomserindringer (se Veje væk fra Tidsholm, Sønderjyske Årbøger 2007). Egentlig var Feilberg vores dansklærer, men som historiker kunne Feilberg slet ikke lade være med at sætte de litterære tekster ind i også en historisk sammenhæng. Han var også en meget tekstnær dansklærer. Til Falkenstiernes litteraturudvalg var knyttet et kommentarhæfte.. Men hvis man som elev troede, at man blot skulle lære hæftets biografiske og sproglige noter udenad, var man gået helt galt i byen. For Feilberg var teksten, den litterære tekst, det helt centrale. Ligesom kilden er det for historikeren. Det var den, vi skulle tage udgangspunkt i. Noterne blev forudsat bekendt som grundlag for en mening. Feilberg forlangte og lagde stor vægt på, at vi formulerede egne meninger, og de skulle vel at mærke tage deres udgangspunkt i og være begrundet i teksten. Feilberg lagde stor vægt på, at eleverne formulerede personlige holdninger.

Fornyelse var noget centralt for Feilberg – men ikke for fornyelsens egen skyld. For en sådan fornyelse er sjældent særlig svær eller særlig frugtbar. Fornyelse i undervisningen var hos ham en naturlig følge af en undervisningsmetode, hvis vigtigste kendetegn var tekstlæsning og samtale. Men den gode samtale forudsætter, at der er noget at tale om. Kun derved bliver løsrevne facts til viden og kundskaber. Feilbergs måde at være lærer på var ægte sokratiske. Han lærte eleverne at tvivle, at stille spørgsmål og aldrig nøjes med et svar, der ikke kan argumenteres for eller dokumenteres. En sådan samtalemåde krævede viden af begge parter, den var svær for os elever, men den gjorde os til ligeberettigede partnere.

Der var med andre ord tale om en pædagogisk metode, der bestemt ikke var almindelig i 1950'ernes langt hen ad vejen skolastiske og stivnede danske gymnasieskole. Feilbergs metode var i realiteten langt mere i tråd med, hvad der i løbet af det følgende årti blev den herskende trend i behandlingen af litterære tekster. 1960'ernes nykritik med dens opmærksomhed mod den litterære tekst som selvberørende og autonom blev i væsentlige henseender dyrket allerede på Tønder Statsskole omkring midten af det foregående årti. Jeg er på den anden side ret sikker på, at Feilbergs metode ikke havde fine forbilleder i den angelsaksiske litteraturkritik. Den hang i al sin enkelthed sammen med hans skoling som historiker og dennes omgang med historiske kilder. Jeg har lært meget om tekstnærhed af min dansklærer i gymnasiet. En metode, der ti til femten år senere blev det nye

mantra i al danskundervisning. Også på andre områder var Feilberg forud for sin tid. Han fangede nogle toner i tiden, som først senere blev til en melodi, alle kunne synge med på.

Allerede i sin ungdom havde Feilberg været fascineret af den lidt ældre kirkehistoriker og højskolemand Hal Koch (1904-63) og ikke mindst hans tanker om demokratiets væsen. Hal Koch var en svoren forsvarer af dansk demokratisk tradition og det parlamentariske demokrati – samt en lige så svoren tilhænger af den forhandlingspolitik, som den danske regering førte i årene 1940-43. Hal Koch havde derfor stillet sig skeptisk til modstandsbevægelsen. På dette punkt var Feilberg og Koch ikke helt enige, selv om der kun var tale om nuanceforskelle. Feilberg underkendte ikke modstandsbevægelsens betydning, selv om han principielt var tilhænger af samarbejdspolitikken. Sine tanker om demokratiet, som han i en dansk sammenhæng betegnede mere som en livsform end et system af regler, havde Koch 1945 samlet i den lille bog ”Hvad er demokrati”? Debatten, samtalen og kompromisset var nøglebegreber i hans demokratiopfattelse. Her var Feilberg helt på linje med Koch.

Vi diskuterede ofte dagsaktuelle emner i Feilbergs timer. ”Tyske” emner stod altid højt på dagsordenen. Afstanden i tid til Verdenskrigen var kort - kun ti år. Jeg husker for eksempel diskussioner om den forholdsvis unge Forbundsrepublikks problematiske forhold til demokratiet. Som for eksempel, at den unge stats forfatning eksplicit udelukkede og forbød yderpartier, der ikke mentes at ville følge demokratiets spilleregler – in casu kommunister og nazister. Det var en problematik, der den gang ikke var særlig aktuel for Danmark, men alligevel diskuterede vi den.

Den vestlige kultur var i Feilbergs optik et mix af kristendommen og arven fra det antikke Grækenland. Af den kristne næstekærlighed og den græske tanke. Det var de to kilder, som vor kulturarv var runden af. ”Intet menneske er en ø”, har jeg også ofte hørt Feilberg sige med digteren Poul la Cours ord. På trods af den korte afstand til krigen og nazisternes uhyrligheder ville Feilberg gerne have os elever til at se noget værdifuldt og enestående i hvert enkelt menneske. Respekten for det enkelte menneskes værdi og dets ret til en udvikling i frihed og ansvarlighed, uafhængighed af religiøse og andre ydre autoriteter, fornuften som styrepind for dømmekraft, smag og adfærd – alle disse begreber var centrale i det humanistiske livssyn, som Feilberg gerne ville dele med os elever.

Men han præsenterede os også for den svage humanist, for hans svigt og mangler – blandt andet i form af demokratiets fallit overfor den stærke - overmennesket, der hævdede racens renhed og overherredømme. Og Feilberg lod os opleve det i litterær form gennem læsning af Kjeld Abells skuespil ”Anne Sofie Hedvig” og H.C. Branners roman ”Rytteren”. Men han præsenterede os også for Martin A. Hansens lille roman ”Løgneren”, der den gang var ganske ny. Men nærmest født som klassiker. I 1950 havde den lagt gaderne øde, da den blev læst op som føljeton i radioen. Senere var den kommet i bogform. Dens budskab var mere flimrende og uklart end så mange andre bøger. Men netop derfor optog den os meget – elever, som vi var i en følsom og søgende alder. Selv om Martin A. Hansen sammen med navne som Martin Luther, dele af Grundtvig, Søren Kirkegaard og Jakob Knudsen ikke fandt nåde for Feilbergs rationalistiske blik. Mystik, bragesnak og i hans øjne reaktionære synspunkter var ikke hans kop te – også i forhold til os elever. Såvel Martin A. Hansen som Branner var samtidslitteratur, der var født til at blive klassikere. Begge, men især Branner blev varige bekendtskaber for mig.

En dimissionstales skæbne er generelt tragisk. Talens primære målgruppe – årets dimittender – er enten ikke blevet færdige med foregående nats udskjelser, eller også er de i ånden allerede på vej til næste akt. Deres tanker er med andre ord anderswo engageret, hvis de da overhovedet er i

omdrejninger. Feilberg gjorde sig megen umage med sine dimissionstaler, og derfor var de langtidsholdbare i ordets bogstavelige forstand.

Jeg mener, at den dimissionstale, som Feilberg holdt i 1957 – det vil sige for min årgang – er en af de mest indholdsrige af de taler, han holdt i Tønder. Måske ikke så overraskende, at man bider mest mærke i det, der er rettet til én selv. Det var misbrug af ordene, og det var vort ståsted i verden, der var hovedtemaer. Ordene er vore villige redskaber, men de er til både brug og misbrug. Feilberg erklærede sin lede ved de letkøbte ord, ved de fede fraser, de bestikkende løgne og de hykleriske og tvetydige ord. Han kaldte dem skøger. Det var i øvrigt et tema, som han ofte tog op i undervisningen. Feilberg havde i midten af 1930'erne i flere omgange opholdt sig i Tyskland. Og der oplevet det nazificerede offentlige rums ordforbrug som både ensidigt, hadefuldt og løgnagtigt. Han ønskede for os dimittender, at vi på trods af tidens misbrug af ord alligevel fandt sammenhæng i tilværelsen, at vi ville være i stand til at forbinde vort hjem og hjemstavn med den verden, vi var på vej ud i. Han advarede mod snæversyn og ensidighed. Pegede på, at der var en verden uden for Jejsing banke.

Feilberg opfordrede os til at søge orientering om nutidens strømninger i vort store naboland mod syd. Det var alt for let at grave sig ned i vante positioner. Vi vidste, hvad der skiller, og vi skulle ikke glemme vort eget ståsted. Frygt, skepticisme og snæverhed skulle være vore fjender. Troen på menneskets muligheder for at bygge med på en menneskeværdig tilværelse, kendskab til vor verden og kontakt med vore medskabninger skulle være våben i den kamp, ingen måtte unddrage sig. Dristige ord, men også til alle tider ord til overvejelse. Generelt led Feilberg af det, der er blevet kaldt ord-overfølsomhed. Der skulle være dækning for de ord, der blev anvendt. Derfor måtte han vende sig skarpt mod reklame-sprogets kalorietomme og problemfrie verden. Han udnævnte i en dimissionstale ”materialismens internationale, den materielle behovstilfredsstillelses problemfrie evangelium” til vor tids fremmeste fjende.

Feilberg røg i flere omgange ud i grænsepolitiske polemikker, mens han var rektor i Tønder. Det var naturligt for ham at blande sig i den offentlige debat – det var jo i høj grad derfor, han var vendt tilbage. Følte måske også, at det var en pligt. Men hans synspunkter om at se fremad og at hjælpe et nyt demokratisk Tyskland på fode – i det hele taget hans forsonende og forsonlige holdninger - var ikke velsete i store kredse af befolkningen. Jeg er sikker på, at han var skuffet over, at hans meninger ikke mødte mere genklang. Og at han ofte blev eller følte sig misforstået i lokalbefolkningen. Mente jo heller ikke forsoning for enhver pris. På afstand og fra sit lektor-job på Frederiksborg Statsskole havde han fulgt diskussionerne og for længst taget stilling til fordel for forsoningslinjen. I stedet for at bygge volde – læs: Ejdvold – ville han bygge broer.

Yderpunkterne i den grænsepolitiske debat var altså konfrontation eller forsoning. Debattens genstand var naturligvis eftertidskrigens smertensbarn, Tyskland. Synspunkterne strakte sig fra socialdemokraternes og de radikales *grænsen ligger fast* og til de borgerlige partiers flirten med en grænseflytning. Sidstnævnte synspunkt repræsenteret af professor Lars Hansen Larsen og skibsreder A.P. Møller. Den første havde ”arbejdsevnen, mundtøjet og den organisatoriske sans”, den anden havde millionerne. ”1950'ernes mest dynamiske græsrodsbevægelse” er duoen blevet kaldt. Da regeringen var imod en grænseflytning, iværksatte Hansen Larsen og Møller et storstilet byggeprogram, omfattende skoler, børnehaver og forsamlingshuse. Opførelse af en Ejdvold blev projektet kaldt. Det havde massiv opbakning i den slesvigske befolkning.

Feilberg var i bund og grund modstander af dette udfordrende projekt. Som danskere skulle vi naturligvis ikke glemme, hvem vi var og hvad vi stod for. Men der var på den anden side heller ikke grund til at skilte med det i tide og utide. Ofte henviste han til den franske politiker Leon Gambetta, der efter tabet af Alsace-Lorraine i 1871 havde sagt til sine landsmænd: ”Tænk altid på det, tal aldrig om det”. Et mantra, som Feilberg ofte vendte tilbage til. Det var dialog med basis i det usagte – nemlig ens egen nationalitet – han ville. Det var de gode kræfter i Tyskland, vi fra dansk side skulle række en imødekommende og hjælpende hånd. Det var ”das Land der Dichter und Denker” og ikke ”das Land der Richter und Henker”, det var digtningens, musikkens og tankens Tyskland, det var Goethes, Beethovens og Leibniz Tyskland, vi skulle genskabe en bro til. Men grobunden for sådanne tanker var i 1950’erne stenet og vanskelig at slå rod i. Det skete flere gange, at Feilberg – ofte til sin egen overraskelse – vågnede op til voldsomme reaktioner på det, han havde foredraget i et eller andet forsamlingshus aftenen før.

Helt galt gik det i oktober 1959. Anledningen var et debatmøde den 11. oktober 1959 i Valsbøl, femten kilometer vest for Flensborg. Her diskuterede Feilberg sammen med den nyuddannede lærer og senere så legendariske politiker og chefredaktør Karl Otto Meyer spørgsmålet ”Kan (skal) det nationale stadig spille en rolle i vort arbejde i grænselandet?”. Et spørgsmål, som begge svarede bekræftende på.

Når man som nutidslæser studerer de oprevne og hadske læserbreve fra den gang og sammenligner dem med, hvad der rent faktisk var blevet sagt, spørger man uvilkårligt sig selv: Hvor er forskellen egentlig? Hvorfor dette postyr? Hvad er det egentlig, man diskuterer og skændes om? Hvor skilles vandene i virkeligheden? Helvede brød i hvert fald løs ”over mit syndige hoved” – som Feilberg selv ville have udtrykt det med et lille sarkastisk smil, mens han malende slog ud med sin umådelig lange arm med en skovl af en hånd. Eller som Kristeligt Dagblad i en omtale af mødet i Valsbøl så rammende beskrev Feilbergs gestik: ”Han ejer besindighedens nådegave. Højest med en foroverbøjende bevægelse har han lagt eftertryk på sine stærke ord. Eller er han gået ned i knæene? Det er en bevægelse, han ynder på en talerstol, hvad der må forekomme såre forståeligt, da det naturligvis ikke altid er let for en to meter høj taler at se sit manuskript”. Der var ikke grænser for, hvad læserbrevene mente om ham som person og om hans meninger. Udsagn, der ofte kun byggede på formodninger om, hvad der var blevet sagt i Valsbøl. At debatten kom skævt fra start, skyldtes formodentlig det ufuldstændige og skæve referat, Flensborg Avis trykte umiddelbart efter det famøse møde. Først i en dobbeltkronik en hel måned efter bragte avisen in extenso Feilbergs og Meyers manuskripter.

I et brev til Feilberg, dateret den 14. oktober – altså kun fem dage efter mødet i Valsbøl - og skrevet på Flensborg Avis brevpapir, beklager journalisten den udformning, hans referat havde fået. Han skriver, at ”det ikke kan lades ude af betragtning, at jeg – der ikke er nogen dreven debattør – i ”stridens hede” har anvendt formuleringer, der lå uden for en saglig drøftelses rammer. Hvis dette var tilfældet, beder jeg Dem være forsikret om, at det kun kan tilskrives dels min manglende rutine, dels den omstændighed, at det jo virkelig var blevet sent efter en lang og i hvert fald for mig ret anstrengende dag”.

Der var også positive tilkendegivelser. For eksempel i et privat brev fra Kristeligt Dagblads chefredaktør, der samme dag – den 14. oktober – kortfattet skriver: ”Kære Feilberg. Pas på. Det var godt – De får smæk. Mange. Men De har ret, og det var vigtigt. ----- . Deres hengivne Bent A. Koch.

På det personlige plan smertede det, at hans mors familie i Rurup, personificeret i morbroren Niels Jokumsen, i et brev dateret 15. oktober og i stærke vendinger tog afstand fra nevøens synspunkter. Som også familien vel at mærke kun kendte fra avisreferatet. Af brevet fremgår, hvor stærkt Hansen Larsen og hans projekt stod i offentligheden. Morbroren indrømmer, at professoren er en ”meget vanskelig herre”, men der er også grænser for, hvilke beskyldninger en rektor ved Statsskolen kan rette mod ham. I realiteten havde Feilberg overhovedet ikke nævnt Hansen Larsens navn, så reaktionen afspejler tydeligt, hvilken rolle det ”skæve” avisreferat fik i debatten. I et indlæg i Flensborg Avis den 16. oktober havde Feilberg på baggrund af, hvor meget navnet Hansen Larsen fyldte i debatten, behov for at understrege, at han ikke kender personen og derfor ikke har haft sigtet vendt mod ham, men derimod mere generelt mod det arbejde, som Sydslesvigsk Udvalg stod for. Endelig opsummerede han sin opfattelse således: ”Jeg foretrækker at møde (dvs. udveksle tanker og meninger med) en god (dvs. frisindet og demokratisk) tysker frem for professor Hansen Larsen (dvs. folk, der kun ser det negative hos modparten og lever på fraser og forældede synspunkter)”.

Kun otte rektorår blev det til i Tønder. Som ”en flakke”, ”en flygtning” eller en ”henflyende avne på jord”, som Feilberg selvironisk ville kalde sig selv. Og ”med sine fædres jord under træskoene og Grænsens sang i lungerne” søgte han og fik i 1962 rektorjobbet på det nye og langt større Århus Statsgymnasium. Angiveligt for bedre her at kunne realisere de flere grenvalg, som den nye gymnasiereform gav mulighed for. Her på Fenrisvej i Hasle blev han indtil pensioneringen i 1975, hvorefter han sammen med hustruen Vibeke bosatte sig i Hellerup for at være tættere på børn og børnebørn. Her døde han den 12. marts 1984.

En hjertelig tak til Birgitte, Jens og Nanna, for at have stillet materiale om deres far til min rådighed.

